

Dr. Branke Čubrilević, ljekar o djelatnosti građanskih partija u bivšoj Jugoslaviji (dato u Banji Vrućici septembra 1958 god.)

-Baza rada Zemljoradničke stranke bio je Kocićev pokret. Mi smo ga poslije raširili i svoj program postavili na šire osnove, kao što su i komunisti doonije u izvjesnom smislu nastavili tamo gdje smo mi stali. Zajedno sa komunistima glesali smo protiv Vidovdanskog ustava.

-Oslobodjenje 1918 građani Banje Luke dočekali su u različitim raspoloženjima. Srbi su smatrali da je pobjeda njihova, pa su se take i odnosili. Muslimani su strahovali; s jedne strane što su bili šukeri (Ademaga Mešić iz Teslića i dr.), a begovi su se bojali i za svoje povlastice, govoreći neukim muslimanskim masama da će time nestati islama. Katolici su bili indiferentni i u stavu iščekivanja. Na njih je snažan uticaj vršio kler, a manjim djelom i Stjepan Radić, u to doba izraziti federalista i republikanac. Pod tim uticajima bilo je pojava i antidinastičkih raspoloženja i klicanja. Kler je dosta smetao Radiću.

-Mi, zemljoradnici, posjetili smo 1923 Stamboliskog, s kojim smo razgovarali o budućim vezama i našim uzajamnim odnosima i saradnji. Tada smo se mnogo zamjerili tadašnjoj vladi, radikalima i kralju. Radikali su nas progonili više nego boljševike.

-1925 ja sam Radića prvi put doveo u Banju Luku. Tom prilikom isticao je potreba saradnje radnika i seljaka u borbi protiv Pašića i Pribićevića. Radić je tada na Petrićevu održao uspješan zbor, na kome su učesnici (mahom radnici i seljaci) pjevali:

"Oj seljace, mili rodo,
upri brijeg protiv gospoda,

ministara i bankara

i teškoga kapitala!

Zoro plava, zoro plava,

težačka je došla prava!"

Radić je u svojoj političkoj koncepciji imao uglavnom ove dvije tendencije: 1) Razviti političku svijest kod hrvatskog naroda (seljaka),

2) Kulturne i ekonomske unaprijediti selo. Te sve u jugoslavenskim razmjerima i saradnji.

-Pribićević je imao u sebi nešto makijavelističke - što vodi šukerstvu i diktaturi. Dok je od kralja dobivao zlatne kutije na poklon bio je ekspozicionat srpskog centralizma i monarhije. Njegov kraj u Bosanskoj Krajini bio je Bos. Novi i šio gradiškog sreza (Vlade Malić i dr.). Bio je protiv zemljoradnika i autonomne ideologije. Zemljoradnici su dominirali u banjalučkom, dubičkom, prijederskom, prnjavorskom i dijelu gradiškog sreza. Osobito nam je bila naklonjena Vrhešina, gdje su bili mahom siromašni seljaci - stočari. Od zemljorad-

ničkih prvaka u tom kraju Sime Sovilj iz Laminaca imao je Hrvatiću za ženu što je bilo rijetkost u to doba, Dušan Branković iz Krmina-Krupa n/V. bio je vrlo inventivan, inteligentan i kuražan, Čedo Kekanović, dobar propagator i demagog, ali je u sebi imao nešto šarlatanskog, čaršijskog. Simin sin Mihailo bio je u toku NOB-e veza između Kozare i gradiškog sreza (Lijevča), vrlo napredan zemljoradnik, zadrugar i ugledan domaćin. Ubijen je poslije rata po nalogu Sušnjare (fizički ubica Tade Vujasin).

Interesantno je konstatovati činjenicu da je teren gdje su prije rata zemljoradnici vodili glavnu riječ u toku rata bio izrazito partijski (s malim izuzetkom Vrhovine-koja je zavedena od nekih četničkih eksponenata-mahom domaćih sineva).

-Velika privredna kriza (1929-1932) mnoge je pogedila našu Krajinu. 1930 slali smo djecu iz Vrhovine u Lijevče i Srijem na prehranu i muku mučili da seljacima pomognemo prehranu stoke za vrijeme zime. Buržoazija Banja Luke pokazala se tada nesviješana i sebična-nije gotovo ništa davala da se ublaži glad i bijeda, a mi smo zbog svoje aktivnosti dobivali ugled u narodu. Seljacima je tada bilo mnogo teže nego radnicima (koji su imali kakvu-takvu zaradu, ukoliko su bili zaposleni). Tada započinje i pokret za razduženje seljaka (od 1933).

-Zemljoradnička stranka opet usmjerava svoju politiku na saradnju sa seljacima (Radić) i radnicima (Pavao Radan, zidar), te su zemljoradnici, po direktivi partijskog vodjstva, 1928 glasali za komunističkog kandidata na općinskim izborima (Radan je bio kandidat u selu Bukvaleku iznad Gornjeg Šehera).

-Osnovni motiv nepriznanja SSSR-a, sem razlika u sistemu i režimu, bio je donekle i lični stav kralja Aleksandra koji je bio bolji vojnik nego političar, iako je 1934 namjeravao da posjeti SSSR, uviđajući opasnost od fašizma. Komunisti su tada vodili frakcijske-medjusebne berbe (prije 1938) i nisu imali neke većeg uticaja u zemlji na stav vlade u odnosima prema SSSR-u. Tu sponu najviše su pomagali zemljoradnici, pa je dolaskom na Vladu Vlatka Mađeka predstavnik Zemljoradničke stranke Milan Gavrilović bio naš prvi predstavnik u SSSR-u (1941) koji je od Staljina dobio na dar zlatnu kutiju. Lenjin je lično mnoge cijenio Srbe, naročito Gađinovića i jugoslovenske dobrovoljce. Meni nije poznato da je srpska (jugoslovenska) vlada slala svoje trupe za intervenciju i ugušenje boljševizma u Rusiji poslije Oktobarske revolucije. To se je svakako odnosilo na Mađarsku. Bele Kuna gdje je također bila zavedena sovjetska vlast.

-Puc 27 marta izvela je vojna klika (general Mirkević i drugi koji su namjeravali da ubiju kneza Pavla) i zemljoradnici. Simević je bio strašljiv (i sada prima penziju od naše vlade).

-Vodstvo zemljoradničke stranke odlucilo je pred rat da se knez Pavle i njegova vlada obore oružanom borbom, ako se to ne uspije na drugi način. Oružje je preko Grčke (2 vagona lakog oružja) dobivene od Engleske. Primio ga je Tupanjanin i dopremio u Beograd gdje je pohranjeno u podrumu Glavnog zemljoradničkog saveza i Narodne banke (ujesen 1940). Za taj zadatak zemljoradnici su imali i svoje povjerenike u nekim krajevima, kao pop Jovanović u Priboju (gdje je moj brat Veljko ranije bio učitelj i na čijoj se školi nalazi njegova spomen-ploča), Gligo David u Prnjavoru, Nikola Medjed u Vojkovoju (Bos. Dubica), Mihaile Sovilj u Laminacima (Bos. Gradiška) i drugi.

-Seljački pokret ("štrajk") 1910 počeo je, prema pričanju Dra Nikole Stojanovića, saborskog poslanika za gradiški i dubički srez, u hrvatskom selu Šimićima. Tada su se vidjeniji seljaci sakupili na Drageljskoj Glavici na dogovor, poslije sastanka igrali su u kolu i pjevali:

- "Bogu božije, caru careve,

a begu ovo ovo", prikazujući pri tome bosenski grb t.j. lekt. Na tom sastanku bili su: Kuzman Malinović iz Prnjavora, Simo Sovilj iz Laminaca, Lazar Barljčić iz Grbovaca i drugi.

-Vrijedno je naći i preučiti Masleščin članak "O agrarnom pitanju u Bosni i Hercegovini", koji je i danas vrlo aktuelan. Članak je objavljen u časopisu "Danas" koga su uređivali Miroslav Krleža i Milan Bogdanović, a izlazio je u Zagrebu 1927 i 1928 (broj 3-4).

-Pri pisanju hronike Banje Luke važno je istaći Palagićevo doba i njegov rad u tom kraju, jer je to bio centar života koja je dala osnova i potstreka za daljnji rad i razvitak Krajine u borbeno-revolucionarnom i oslobodilačkom pokretu i daljnjim zbivanjima.

+1936. godine držao sam u KAB-u predavanje pod naslovom "Metika klasne borbe".

---1940 izdavao sam list "Tešačko pravo" sa Dušanom Brankovićem i Sedem Kakanovićem (kao urednici).

U tom listu znacajan je članak "Avangarda revolucije", sa parolom: "Brat je mio koje vjere bio".

x Vidi V. Masleša: "Djelo", knj. 2 str. 67-702

Izjavu zapisao:
(Borivoje Krtavulj)

Arhiv Bos. krajino B. Luka

ABK 209-HG-II/48